

EVGEN JARC:

LJUDSKE KNJIŽNICE.

The best reading for the largest number at the least cost. (Najboljše berilo za največje število z najmanjšimi troški).

Geslo zveze „American Library Association.“

svojimi iznajdbami in odkritji je XIX. stoletje bistveno preobrazilo lice človeški kulturi. Nikdar ni zahtevalo življenje od človeka toliko duševnega napora, kakor ga je treba v modernem svetu. Masa ljudstva čuti to sama prav dobro in odtod izhaja njeno stremljenje za višjo izobrazbo. Cela vrsta naprav se je rodila iz tega skoraj nezavestnega hrepenenja širših množic; sem spadajo poljudna predavanja, ljudske univerze (University Extension), izobraževalna društva, zlasti pa še — ljudske knjižnice.

1. Zgodovina ljudskih knjižnic.

Ideja ljudskih knjižnic¹⁾ je pravzaprav že jako stara. Svetonij pripoveduje, da je hotel že Julij Cezar ustanoviti v starem Rimu knjižnico, ki bi bila odprta najširšim krogom. Njegov načrt je izvršil literarno fino izobra-

¹⁾ Literatura. Kdor se zanima natančneje za razvoj in organizacijo ljudskih knjižnic, mu podadò največ tvarine tele knjige:

Schultze. Freie öffentliche Bibliotheken. Stettin 1900.

Reyer, Entwicklung und Organisation der Volksbibliotheken. Leipzig 1893. Fortschritte der volkstümlichen Bibliotheken. Leipzig 1903.

Tews. Handbuch für volkstümliche Leseanstalten. Berlin 1904.

Huppert. Öffentliche Lesehallen, ihre Aufgabe, Geschichte und Einrichtung. Köln 1899. — Izvrstna knjižica, pisana s katoliškega stališča.

Za praktično ureditev knjižnic je najpripravnejše delo:

Tews. Volkstümliche Leseanstalten. Leitfaden zur Begründung und Verwaltung von Volksbibliotheken für Stadt und Land. Berlin 1904. Stane 40 pfennigov.

ženi Azinij Polion, ki je iz bojnega plena v zapuščenem svetišču boginje Libertas ustanovil prvo javno knjižnico, ki je obsegala poleg del iz grške in rimske literature tudi zbirko umetnin. Poslej so rimski cesarji sploh pospeševali javne knjižnice. Avgust je ustanovil dve, slavna pa je bila zlasti „Ulpiana“ cesarja Trajana. Pripoveduje se, da je bilo v starem Rimu v četrtem stoletju po Kr. r. do trideset javnih knjižnic. Ožjemu občinstvu, zlasti učenjakom, pa sta služili najslavnejši knjižnici starega veka: aleksandrijska, ki je štela do sedemsto tisoč zvezkov, in pergamenska (do dvesto tisoč zvezkov).

V srednjem veku je bila umetnost čitanja le redka. Saj se hvali Hartmann von Aue v svojem epu „Iwein“, da ga je napisal:

„ein ritter, der gelêret war
und aus den buochen laz.“

Cvetele so edinole samostanske knjižnice, kjer so menihi v tihih celicah gojili staroklasično slovstvo; po svojih knjižnicah so sloveli zlasti samostani: Monte Cassino, Clugny, York, Fulda, Reichenau in St. Gallen. Nova dôba razvoja pa je napočila z iznajdbo tiskarstva. Knjige so nabirala zlasti vseučilišča,

knjige so nabirala zlasti vseučilišča,

Izmed časopisov, ki orientirajo o razvoju knjižnic, je omeniti zlasti sledeče:

Die Volksbibliothek. Izdaja I. Tews. Berlin.

Comenius-Blätter für Volkserziehung. Izdaja L. Keller. Berlin.

Zentralblatt für Volksbildungswesen, izdaja Lampa, Leipzig und Wien.

Za naše razmere je najbolj priporočljiv časopis:

Borromäus-Blätter, Bonn, ki ga izdaja nemški Borromäus-Verein. List izhaja tretje leto, sedaj kot mesečnik, in orientira jako dobro ne samo o ljudskih knjižnicah, ampak tudi o novejšem nemškem slovstvu. Pisan je s katoliškega stališča, pa ni nikakor ozkosrčen. Cena mu je samo dve marki na leto.

ki so nastala koncem srednjega veka, dalje razni humanisti in pa bogati knezi, ki so se zanimali za umetnost in znanost sploh, kakor Medicejci. Že pred reformacijo nahajamo tudi prve sledove pravih javnih knjižnic. Boccaccio in Petrarca sta določila v svojih oporokah, da morata njuni zbirki knjig biti vsemu občinstvu na razpolago in sta ji zato izročila sv. Marka cerkvi v Benetkah, oziroma Avguštinca pri cerkvi Santo Spirito v Florenci. V Ksantenu je mizarški mojster Matija Holthof zapustil l. 1485. fratrom svojo hišo in vrt; kar bi se izkupilo, to se naj porabi: „daß gute christliche Bücher gekeufft werden, die zum Seelenheile der Lesenden sullen ausgeben werden, und die Lesenden sullen bitten für die arme Seele des Stifters.“ Neki frankfurtski meščan je l. 1477. zapustil 35 zlatnikov za knjižnico karmelitskega samostana, „damit die Bucher Gott dem Herren zur Ere, syner lieben Mutter und dem gemeyn Folk zu Notze, deßda ehrlich verwaret . . .“ L. 1450. je v Ulmu neka meščanska rodbina ustanovila javno knjižnico.¹⁾ Krvave vojske v dōbi „reformacije“, zlasti pa tridesetletna vojska, so uničile te zdrave kali. Znanost se je zopet omejila sama nase in životarila kot znana „Stubengelehrsamkeit.“

Novo gibanje za ljudske knjižnice pa je izšlo iz dežele, ki se je vsled ugodnih gospodarskih razmer povzpela do izrednega blagostanja — iz Zveznih držav Severne Amerike.

Prvo ljudsko knjižnico je ustanovil v Ameriki Benjamin Franklin, ki pripoveduje o tem sam v svojem življenjepisu²⁾ sledeče: „Ko sem se naselil v Pennsylvaniji, ni bilo še knjižnice v nobeni koloniji južno od Bostona. V Novem Yorku in v Filadelfiji so bili knjigotržci pravzaprav le trgovci s papirjem; prodajali so poleg papirja in pisalnega orodja koledarje in nekaj navadnih šolskih knjig. Kdor je rad čital knjige, si

jih je moral dobivati iz Angleškega. Vsak član našega kluba „Junta“ jih je imel nekaj. Zapustili smo pivnico, kjer smo se izpočetka shajali, in najeli za naš klub posebno sobo. Jaz sem predlagal, da znesimo vanjo vse svoje knjige; tu bi lahko vselej poiskali, kar bi rabili ob sestankih, lahko bi si pa tudi vsak izposodil knjigo, kadar bi jo želel. To se je res zgodilo in nam zadostovalo za nekaj časa. Ko smo se pa prepričali, koliko nam koristi ta mala zbirka, smo sklenili razširiti vpliv dobrih knjig s tem, da smo po subskripciji ustanovili izposojevalnico. Jaz sem napravil prvi načrt in naprosil nekega izvedenega sodnega pisarja, da je po njem izdelal pravilno pogodbo. Člani so se zavezali, da plačajo za enkrat določeno vsoto, pozneje pa bodo dajali stalen prispevek. Ljudi, ki bi jih veselilo čitanje, je bilo v Filadelfiji le malo, in komaj sem nabral 50 ljudi, večinoma mladih rokodelcev. Za malo vsoto, ki smo jo nabrali, smo naročili knjige. Knjižnica je bila odprta po enkrat na teden. Izposojevali pa smo knjige pod pogojem, da plača njih dvojno vrednost, kdor jih v redu ne vrne. Naprava se je obnesla tako izvrstno, da so nam sledila kmalu tudi druga mesta.“

Tako je bila l. 1732. ustanovljena „Philadelphia Library Company“, ki se je jako lepo razvijala in deluje še danes. Prave ljudske knjižnice (free public libraries) pa so nastale šele zadnjih petdeset let. Najbolj so se razširile v državi Massachusetts, kjer se je ustanovilo v 25 letih (1850–1875) 151 knjižnic, ki štejejo en milijon zvezkov. Vodilno je bilo glavno mesto Boston. L. 1847. je zasnoval župan Josiah Quincy načrt knjižnice, ki šteje danes nad 700.000 zvezkov, ima krasno čitalnico, deset podružnic, razdeljenih po celem mestu, in — en milijon kron stalnih letnih dohodkov. To je nekaj velikanskega celo za mesto, ki šteje nad pol milijona prebivavcev. Upravo knjižnice vodi par stotin uradnikov. Naših knjižnic uradniki skrbé edinole za katalogiziranje in urejanje knjig; ameriškega knjižničarja prva naloga pa je, da daje čitajočemu občinstvu nasvete

¹⁾ Pr Janssen, *Gesch. d. deutschen Volkes*. zv I. str. 95. ss., 17–18. izd.

²⁾ Benjamin Franklin: *Sein Leben, von ihm selbst beschrieben*. Berlin, Auerbach. 3. A. 1882.

gledé berila. Le tako je bilo mogoče, da vse bostonske knjižnice izposodijo na leto do poldruega milijona knjig.

V celi državici ima skoraj vsaka občina svojo ljudsko knjižnico. So pa to udobna, tudi zunanje jako prikupljiva poslopja, sezidana večinoma le z darovi. Četrto stoletja vztrajnega dela — in cela dežela je preprežena s knjižnicami, ki so odprte vsakomu, revežu in bogatinu!

Zanimiv je postanek javne knjižnice v Chikagi. Ko je mesto pogorelo popolnoma l. 1871., je prihajalo od vseh strani za pogorelce mnogo darov, med njimi tudi mnogo dragocenih knjig. Da se ne porazgubé, je sklenil mestni svet ustanoviti knjižnico, ki ima od l. 1897. tudi krasno poslopje, zgrajeno samo iz železa in stekla, da je varno pred ognjem. Urejeno je sila udobno. Čitalnice so v četrtem nadstropju, kamor pa dviga čitalce poseben lift. Sedem električnih vzpenjač prevaža knjige iz nadstropja v nadstropje, iz sobe v sobo. Knjižnica je osnovala šest podružnic in ima tudi posebno knjižnico za slepce.

Tako krasne uspehe pa so omogočili obilni darovi ameriških milijonarjev. Prvi med njimi je „železni kralj“ Andrew Carnegie. Rodil se je l. 1835. na Škotskem in se še kot deček izselil s svojimi stariši, revnimi tkalci, v Zvezne države. V Pittsburgu je izprva dostavljal brzojavke, kmalu se je pa z lastno marljivostjo povzpел do telegrafista in prometnega uradnika pennsylvanske železnice. Kot višji nadzornik je ustanovil tovarno za izdelovanje železniških mostov, ki je vspevala tako izvrstno, da je lahko nakupil velike vrelce petroleja in ustanovil velikanske železne tovarne. Njegovo premoženje znaša nad milijardo. Ta mož, ki si je s svojo bistro glavo, s svojo vztrajnostjo in zmernostjo pridobil tako ogromno bogastvo, pa ni pozabil, da je bil sam nekdanj preprost delavec. V epohalnih svojih dveh spisih, „Dolžnosti bogastva“¹⁾ in „Vlada tr-

govstva“¹⁾ razvija nazore o dolžnostih bogatinovih, ki jih doslej še nismo čuli. Milijonar naj ne kopiči svojega premoženja, da ga zapusti otrokom, ampak ga naj, preden ga še sprejme mati zemlja v svoje naročje, razdeli med reveže, kakor zna in ve najbolje. Če to stori, se ne bo bližal smrti kot nevreden nabiralec neplodnih milijonov, ampak bo morda reven na zlatu, pač pa sila bogat v ljubezni, hvaležnosti in občudovanju človeštva, in notranji glas mu bo pravil šepetaje, da je vendarle morebiti vsaj košček velikega sveta izboljšal, ker je živel. Kdor tako porabi svoje bogastvo, zanj nebeška vrata gotovo ne bodo preozka. Priporoča pa tudi drugim bogatašem zlasti ustanavljanje vseučilišč, dobrodelnih zavodov, javnih šetališč, dvoran, kopel, podpiranje cerkvá, zlasti pa javne knjižnice. Pripoveduje tudi sam, kaj ga je dovedlo do tega, da tako ceni javne knjižnice. Ko je bil še mlad delavec v Pittsburgu, je izposojal ob nedeljah mladeničem knjige obrist Anderson. Kdor tega ni sam občutil, si ne more predstavljati, s kakim hrepenenjem so pričakovali delavci nedelje, da so zopet dobili novo knjigo. S knjižnico pa naj bi bila vedno združena tudi galerija slik, muzej in dvorana za predavanje in vaje. Doslej je daroval Carnegie za dobre namene, zlasti za javne knjižnice, nad dvesto milijonov kron.

Carnegiejev vzgled pa ni ostal osamel; tudi mnogo drugih bogatašev je darovalo za javne knjižnice velikanske vsote. Njih razvoj pa pospešuje — kakor sploh ljudsko izobrazbo — tudi zvezna vlada, ki je že leta 1867. ustanovila v notranjem ministrstvu poseben oddelek za ljudsko izobrazbo „Bureau of Education“. Ko so praznovali Amerikanci l. 1876. stoletnico, odkar so Zvezne države neodvisne, se je ustanovila v Filadelfiji zveza vseh ljudskih knjižnic, „American Library Association“. Ta je uredila tudi posebno šolo za izobrazbo knjižničarjev, ki traja dve leti in obsega pouk v bibliogra-

¹⁾ „The Gospel of Wealth“, nemško „Das Evangelium des Reichthums“, prest. Heubner, Leipzig, 1905.

¹⁾ „Empire of Business“, nemško: „Kaufmanns Herrschgewalt“, prest. Lehmann, Berlin 1904, 3 izd.

fiji, v katalogiziranju, v tujih jezikih in organizaciji javnih knjižnic. Poseben „Library Bureau“ pa razpečava vse, kar rabijo knjižnice pri svojem poslovanju.

Vseh knjižnic je bilo l. 1900. v Zveznih državah 5383 in so šteje krog 45 milijonov zvezkov. 1040 knjižnic je imelo svoje lastno poslopje. Ena knjižnica je prišla povprek na 14 tisoč prebivalcev in 59 zvezkov na 300 prebivalcev. Pomen te krasne organizacije je najbolje označil ravnatelj oddelka „Bureau of Education“ v Washingtonu, Harris: „Poleg šole in časnikov so javne knjižnice prva vzgojevalna in izobraževalna sila. To so tri sredstva, s katerimi vrši naš narod svojo nalogo. V šoli se uči bodoči državljani čitati; časniki in knjižnice pa mu dajejo, kar naj čita. Šola naj ga navaja, da čita knjige s pridom. S tem je pa pripravljen, da skrbi sam za svojo izobrazbo — in zato rabi javnih knjižnic. Časnik mu nudi vsak dan obilo raznovrstnega gradiva iz vseh strok; to izobrazbo pa mora izpopolnjevati resno berilo, ki ga zajema iz ljudskih knjižnic.“

Angleška ima gotovo najslavnejše javne knjižnice; zakaj že l. 1464. je ukazal worcesterski škof, naj bo samostanska knjižnica odprta vsak dan razen nedelj in praznikov. Toda te knjižnice so služile le učenjakom. Šele ko se je razširilo ljudsko šolstvo, so se začele tudi ljudske knjižnice. Prvo je ustanovilo l. 1868. strokovno društvo londonskih stavcev. Zanimanje zanje pa je vzbudil Mr. Edward Edwards krog l. 1848. s članki o pariških knjižnicah. Njegovih misli se je poprijel William Ewart in je predlagal za javne knjižnice posebno komisijo, ki je izdelala v njegovem zmislu zakonski načrt, Ewart-Bill. Ta določa, da se mora v vsakem mestu, ki šteje nad 5000 prebivalcev, če to

zahteva občinski odbor, vršiti glasovanje vseh davkoplačevalcev, ali se naj vpelje poseben davek za knjižnice (0·20/0). Ta zakon je sprejelo kmalu več mest, med prvimi Manchester. Navzlic raznim nasprotstvom se je otvorilo vedno več knjižnic in zakonski načrt se je izpopolnil l. 1892. v „Public Libraries Act“. Danes velja določba, da se mora vršiti glasovanje glede knjižnice, če to zahteva deset davkoplačevalcev; odločuje pa absolutna večina. Dasi je davčni odstotek jako majhen (0·40/0), se je vendar l. 1900. nabralo tako blizu pet milijonov kron v 160 mestih.

Primeroma najpočasneje so se razvile ljudske knjižnice v Londonu, zlasti ker so nekatere občine sila revne. Posebno odlične knjižnice, ki štejejo 200.000 in še po več zvezkov, pa imajo industrialna mesta, kakor so: Manchester, Birmingham in Liverpool.

Tudi na Angleškem podpirajo bogataši knjižnice po ameriškem vzgledu. Carnegie je izdal tudi za škotske knjižnice nad dva milijona kron. Prvi dobrotnik angleških knjižnic pa je John Passmore Edwards. Rodil se je l. 1824. v Blackwatu v pokrajini Cornwall; 18 let star je prišel v London „with three shillings and four pence in his pocket“ (s 3 šilingi in 4 penny v žepu). Sodeloval je pri več časnikih in začel l. 1860. izdajati list „The Mechanics Magazin“, ki ga je pozneje še razširil. Edwards je reformiral časnikarstvo s tem, da je listu „Echo“, ki ga je kupil, znižal ceno na pol pennyja. S tem je list silno razširil in vplival tudi na druge časnike. Velikanske dohodke, ki so mu jih dajali časniki, je porabil večinoma za knjižnice, ki jih je podpiral s knjigami in z denarjem.

Vseh ljudskih knjižnic je danes na Angleškem krog 700 in štejejo do 6 milijonov zvezkov.

(DALJE.)

EVGEN JARC:

LJUDSKE KNJIŽNICE.

Ameriške in angleške knjižnice so precej enako urejene. Značilno je zanje, da so ob enem znanstvene in poljudne; zato je v vsakem mestu, razen podružnic, le ena velika centralna knjižnica. Tudi angleških knjižnic ima skoraj vsaka svoje poslopje, ki je po navadi najlepša stavba v dotičnem kraju, da, po nekaterih mestih so ljudske knjižnice prave palače. Odprte so večinoma od devetih zjutraj do devetih zvečer.

Vsaka angleška knjižnica sestoji iz več oddelkov: Prva je čitalnica za časnike (news-room). Tu so na prosto razpolago dnevnik, lokalni in ilustrirani časniki. Urejeni so geografično po mestih. Ker jih knjižnice dobivajo večinoma zastonj, je število jako veliko. Vsak časnik se sme čitati samo po deset minut. Poseben oddelek je po navadi v čitalnici za časopise (reviews). Tu so razpoložene vseugledne revije, humoristični, strokovni in tehnični časopisi. Ti prostori so primeroma najbolj obiskani in poleg preprostega delavca v jopiču čita svojo revijo gentleman s cilindrom. Vsaka knjižnica ima pa tudi še iskalni oddelek (reference library). Brez vsake formalnosti si tu lahko vsakdo poišče podatkov, ki jih rabi, ker so tu izstavljeni naučni in drugi slovarji, atlanti, klasiki in važna znanstvena dela. Zabavno čtivo, ki zavzema večinoma do 60% vseh knjig, se pa nahaja v izposojevalnici (lending library).

Po knjižnicah so dostikrat posebne mize prihranjene za ženske, nekatere pa imajo celo posebne čitalnice za dečke in deklice. Socialno pa so gotovo najvažnejše mnogoštevilne podružnice (branch libraries) po industrialnih delih mesta. Tu najde zvečer

(DALJE.)

delavec zdravega pouka in razvedrila, dočim sicer navadno izgine v krčmo.

Ameriške in angleške knjižnice so poudale zgled, po katerem so se osnovale v zadnjih desetletjih tudi na evropskem kontinentu prave ljudske knjižnice.

V Nemčiji so osnovali sicer že prej posamezniki in društva knjižnice, ki se pa po svoji organizaciji in tudi po svojem smotru nikakor ne morejo primerjati z ameriškimi. Na Saksonskem je ustanovil Preusker za kmete l. 1828. prve potujoče knjižnice, ki so pa pozneje zaspale. V Berolinu so nastale ljudske knjižnice po iniciativi profesorja Raumerja, ki se je na svojem potovanju po Ameriki seznanil z ondotnimi knjižnicami in njih uspešnim delovanjem. L. 1841. je ustanovil društvo „Verein für wissenschaftliche Vorträge“, ki pa ni gojilo samo ljudskih predavanj, ampak ustanovilo tekom let 27 knjižnic. Drugo — katoliško — društvo, ki podpira zlasti knjižnice in čitalnice, je „Verein vom hl. Borromäus“, ko je l. 1841. nastal znani „Gustav-Adolfverein“, so razmišljali nemški katoličani, zlasti Reichensperger, kako bi se dal omejiti njegov vpliv. Spoznali so, da bi se največ dalo doseči s poštnim tiskom. Združilo se je več odločnih mož in ustanovilo l. 1844. „Borromäusverein“, ki ima podoben smoter kakor naša „Družba sv. Mohorja“, vendar pa zlasti še podpira z dobrimi knjigami knjižnice križem Nemčije. L. 1904. je štelo društvo 116.815 članov in 2659 podružnic. Sila veliko je storilo društvo za ljudske knjižnice zlasti v zadnjih letih. Izdalo je poseben zapisnik pripravnih knjig, ki obsega nad 10.000 števil. Med 2600 knjižnic je razdelilo knjižnih darov — do l. 1904. — vrednih 2,268.170 mark. Krasno delo krščanskega usmiljenja

pa je izvršilo društvo, ko je v nemško-francoski vojski razdelilo med ranjene vojake brez ozira na narodnost do 5000 knjig.

Svobodomiselne in germanizatorične namene pa ima s svojimi ljudskimi knjižnicami berlinska „Gesellschaft für Verbreitung von Volksbildung“, ki so jo ustanovili leta 1871., med drugimi: Schulze-Delitzsch, Miquel, Duncker, Brehm in Virchow. Delo za ljudske knjižnice se je začelo odločno šele l. 1892. in do l. 1904. je bilo ustanovljenih že 2686 knjižnic z 155794 zvezki in 1265 potujočih knjižnic z 62727 zvezki; največ jih je med Poljaki, zlasti na Poznanjskem in v zadnjih letih tudi po katoliških pokrajinah. Društvo podpira izdatno pruska vlada in celo sam nemški cesar. Proti temu nevarnemu navalu so pa Poljaki že l. 1880. ustanovili svoje društvo, ki je do l. 1895. osnovalo nad 1200 poljskih knjižnic. Odtlej se še vsako leto snujejo nove; samo l. 1904. jih je nastalo v poznanjski pokrajini 128 novih.

Ljudske knjižnice izrabljajo za svoje namene tudi takozvane etične družbe. Amerikanski unitarci so si ustanovili l. 1867. „Free Religious Association“, ki se je razvila polagoma v veliko družbo in razširila ne samo po Ameriki, ampak tudi po Evropi. Za Nemčijo sta osnovala Giżycki in Förster l. 1892. „Deutsche Gesellschaft für ethische Kultur“. Izprva je ustanavljala ta družba po raznih mestih samo javne čitalnice, ki so jim pa sledile kmalu tudi javne knjižnice. Uspeha so dosegle obilo, ker so bile vzorno urejene po amerškem zgledu. Brez vsakega poročstva, samo da dokaže svojo identiteto, si izposodi lahko vsakdo knjige, ki si jih želi. Tu ni tistega nadležnega birokratizma, ki človeka po navadi odvrča od knjižnic. Te principe glede izposojevanja knjig so pa morale sprejeti tudi druge knjižnice, kar je le pospešilo njih razvoj.

Agitatorično deluje z besedo in tiskom za nove knjižnice „Comeniusgesellschaft“; najdelavnejši je dr. Nörrenberg, ki so mu ideal enotne knjižnice, v katerih se naj bi združile druge obstoječe knjižnice z ljudskimi.

Količkaj natančen pregled števila nemških ljudskih knjižnic danes še ni mogoč, ker jim še manjka enotne statistike, ki bi podala število knjig sploh, pogoje za izposojevanje in število bravcev. Iz posameznih poročil pa je razvidno, da je le malo večjih mest v Nemčiji, ki ne bi imela po eno ali več ljudskih knjižnic.

Oglejmo si поблиže še krasno knjižnico, ki jo je osnoval l. 1899. Krupp svojim delavcem. Njegovi znanci so sicer dvomili, bo-li dosegel kaj uspeha, a razvoj je pokazal, kako dovzetno je delavstvo za izobrazbo. Začela se je knjižnica z malim številom knjig, — komaj 7000 jih je bilo! Ker pa to število v kratkem ni zadostovalo, ga je Krupp izdatno razširil, tako da so si njegovi delavci lahko izposodili l. 1904. blizu 300.000 knjig. Skoraj polovica vseh tovarniških uslužbencev zahaja redno v knjižnico! Kako nepotrebni so med zavednimi čitatelji birokratski oziri naših knjižnic, izprevidimo najbolje iz dejstva, da se je l. 1904. navzlic tako ogromnemu prometu poizgubilo ali preveč pokvarilo samo — 49 knjig, od početka knjižnice se je pa popolnoma poizgubilo samo — šest knjig. Knjižnica skrbi vedno za najboljše berilo, in čudno se zdi človeku, da delavci rajši čitajo starejše nemške pisatelje (Schillerja na prvem mestu!) kakor novejše. Poseben oddelek skrbi, da tudi mladina ne ostaja brez primernega čtiva in delavski otroci si izposodijo tako na leto do 40.000 zvezkov. Knjižnico vodi akademično izobražen bibliotekar, ki mu pomaga še osem drugih uradnikov, ki si skušajo pridobivati čitatelje z vljudnostjo in točno postrežbo.

Na Francoskem je ustanovila l. 1861. „Société des amis de l' instruction“ prve ljudske knjižnice. Pospesjevala jih je tudi vlada; kajti naučni minister je že l. 1848. izdal glede knjižnic posebno odredbo, v kateri pravi: „Treba je, da se tudi v kmečkih občinah omogoči vsakemu otroku, brž ko stopi iz šole, kjer si je prisvojil početno znanje, čitati knjige praktične ali strokovno poučne vsebine, ki jih mora proučevati vsak, kdor hoče izpopolniti svojo ljudskošolsko

izobrazbo. . . Državnik, učenjak, pisatelj, umetnik — vsi imajo svoje knjižnice, zakaj jih ne bi imela tudi kmet in delavec?“ Vlada je ustanavljanje javnih knjižnic jako centralizirala in jih nastanila po ljudskih šolah; zato se imenujejo „bibliothèques scolaires“. Od l. 1863. — 1889. je izdala zanje država nad štiri milijone frankov, občine in zasebniki pa nad sedem milijonov. L. 1898. je bilo na Francoskem takih „šolskih knjižnic“ nad 40.000, ki so štejele nad 6 milijonov zvezkov. Po nemško-francoski vojski je skrbela vlada še bolj za ljudske knjižnice in izdala zanje na leto po dvesto tisoč frankov. Delovala so pa zanje tudi posamezna društva, posebno „Société Franklin“, ki skrbi za vzorne kataloge, podpira ali sama izdaja dobre knjige in posreduje pri ustanavljanju novih knjižnic. Krasno delo je izvršila s tem, da je začela snovati knjižnice za vojake. Pozabila tudi ni na bolnike v vojaških bolnišnicah niti ne na kolonialne čete v Afriki in Aziji

Zadnjih dvajset let so se ogromno razvile v Parizu zlasti mestne knjižnice „bibliothèques municipales“. Od l. 1865. do 1880. se jih je osnovalo samo 13, od l. 1880. je pa število rastlo tako naglo, da jih je bilo do l. 1895. že — 98. Poleg teh knjižnic, ki izda zanje mesto na leto 300.000 frankov, obstoji še mnogo knjižnic, ki gojé zlasti umetno obrt „bibliothèques d'art industriel“. Večina pariških knjižnic je združena z javnimi čitalnicami. Razširjene so po celem mestu, tako da ima vsaka podobčina po eno ali več knjižnic. Mnogobrojno število izobraženih uradnikov ne razdeljuje samo knjig, ampak svetuje tudi ukaželjnim čitateljem z znano francosko vljudnostjo, kar se najbolj priklada njihovi izobrazbi. Brez razlike stanu si izposodijo Parižani na leto iz ljudskih knjižnic do poltretjega milijona zvezkov, in krasni razvoj umetnega obrta v Parizu pospešujejo zlasti knjige, iz katerih se uči napredka tudi preprosti rokodelc.

Krasno so razvite javne knjižnice tudi v skandinavskih državah. Podpira jih v vseh treh deželah državna uprava. Mnoge

knjižnice imajo tudi že lastna poslopja. V Kodanju obstoji sedem komunalnih knjižnic, knjižnice po kmetih pa podpira zlasti vlada, ki je osnovala potovalne knjižnice in izdala zanje priročno knjigo in zapisnike. Na Norveškem je država sestavila poseben odbor, ki pretresuje, kako bi se razširile ljudske knjižnice, ki jih pa obstoji že 650. Znamenita je zlasti Deichmannova knjižnica v Kristijaniji, ki je osnovala celo jako praktično urejeno otroško knjižnico. Na Švedskem so nastale ljudske knjižnice po prizadevanju raznih društev, zlasti tudi po dijaških društvih „Heimdal“ in „Verdandi“ v Upsali. Mnogo knjižnic so osnovala delavska strokovna društva, ki so se združila v pozameznih krajih v posebne knjižnične zveze, katerih najvažnejša je v Stokholmu „Stockholms arbetarebiblioteks förbund“ in obsega 100 društev in 14.000 članov. Celó med Finci obstoji že 600 knjižnic.

Ljudske knjižnice v Rusiji so še delo bodočnosti. Da se v dóbi absolutizma niso mogle razviti, je jasno. Saj je bilo vsled stroge cenzure kljub ogromnemu številu prebivalstva po vsem Ruskem l. 1895. komaj 1300 knjigotržnic, in od teh še 450 v Moskvi in Petrogradu. Ministrstvo „za narodno prosveto“ je celó izdalo zapisnik dovoljenih knjig, ki obsega krog 2500 zvezkov. Da se pa bodo razvile ljudske knjižnice, ki so jih tudi zemstva sprejela v svoj program, ko se razjasni politično obzorje, o tem ni dvoma.

Ozrimo se še na razvoj ljudskih knjižnic v Avstriji! Malokatero mesto ima tako razvite ljudske knjižnice kakor Dunaj. So pa večinoma delo enega moža, namreč profesorja dr. Edvarda Reyerja, ki se je na znanstvenih potovanjih — na dunajskem vseučilišču predava geologijo — seznanil z ameriškimi knjižnicami. Ko je uvidel, da je edinole od nebirokratične ureditve česa pričakovati, se je lotil z vso odločnostjo dela in objavil mnogo spisov in člankov o organizaciji ljudskih knjižnic. Zanje je pa žrtvoval tudi sam velike vsote denarja. Zato so opravičene njegove besede: „Naših del ni ustvarila

država, ni jih vzdržavala občina; zakaj žalostno bi bilo za nas, ko bi čakali, da nam ukaže ministerialni oddelek snovanje ljudskih knjižnic, in beraško bi bilo, ko bi čakali, da nam jih zgradi dobra roka milijonarjeva. Država in občine so storile malo; pomagali smo si sami in trda nam je šla. Da pa imajo naši uspehi tako jasno začrtan cilj, to je plod vztrajnega dela.“

Prvo ljudsko knjižnico je ustanovil demokratski „Volksbibliotheksverein“ l. 1878. v sedmem okraju. Polagoma so se ustanovile še nekatere druge, živahno delo pa se je pričelo šele l. 1887. ko se je ustanovilo društvo „Volksbildungsverein“. Društvo je svobodomiselnost in kumoval mu je pri ustanovitvi profesor Reyer. Že prvih pet let je ustanovilo šest majhnih knjižnic po revnejših okrajih. Ker so pa dobro uspevale, se je množilo njih število od leta do leta. Kar se pokaže polagoma pri vseh ljudskih knjižnicah, pojavilo se je tudi na Dunaju. Občinstvo, ki je segalo izprva posebno po zabavnem in senzačnem čitvu, se je začelo polagoma zanimati za resne stvari in zahtevati znanstvenih knjig. Zato je ustanovil l. 1897. Reyer društvo „Zentralbibliothek“ pod protektoratom senata dunajske univerze. Zbrana so tu večinoma znanstvena dela, ki si jih ljudske knjižnice lahko izposojajo, kadar jih rabijo. Reyerju se je pa tudi še posrečilo skleniti pogodbe z raznimi znanstvenimi zavodi, da izposojajo znanstvena dela ljudskim knjižnicam. Tako je bilo mogoče, da obsega danes katalog centralne knjižnice nad 300 strani. Centralna knjižnica je ustanovila do danes tudi že 20 podružnic. Ko so pa dunajski krščanski socialci videli to krasno uspevajoče delovanje svobodomiselnih činiteljev, so ustanovili sami l. 1899. svoje društvo „Volkslesehalle“, čigar pravila so posnetek pravil Reyerjeve centralne knjižnice. Kako je bilo društvo potrebno, se je pokazalo nepričakovano hitro; podružnica je sledila podružnici, tako da jih je danes že šest

Razvoj dunajskih ljudskih knjižnic kaže sledeča tabela:

Leto	Število izposojenih knjig
1879	25.500
1880	49.700
1887	98.800
1890	234.100
1894	502.800
1896	878.800
1897	953.400
1898	1.397.900
1899	1.957.200
1900	2.480.000
1901	2.736.300
1902	krog 3.000.000
1903	3.100.000
1904	3.169.300

Koncem l. 1904. je bilo na Dunaju 40 ljudskih knjižnic, ki so štejele pol milijona zvezkov. Zanimivo je zlasti, da je bilo med knjigami, ki jih je izposodila centralna knjižnica, do 40% znanstvenih. Dasi pobirajo dunajske knjižnice takozvani „Leihheller“, so vendar daleč prekosile berlinske knjižnice, ki so izposodile leta 1903. samo krog 1.200.000 zvezkov, torej malo več kakor tretjino. Stroški za vse knjižnice znašajo na Dunaju na leto nad 200.000 kron in jih pokrije večinoma knjižnični novčič; mesto jim daje na leto 10.000 kron podpore.

Med avstrijskimi Nemci se ljudske knjižnice vedno bolj širijo. Jako lepo so urejene v Gradcu, kjer so nastale po iniciativi Reyerjevi. Obljubil je namreč zanje 5000 kron, ako spravijo Gradčani ravno toliko vkup. Prvo leto se je nabralo že 20.000 kron, dasi daje občina samo 100 kron podpore. Danes je v Gradcu pet ljudskih knjižnic, ki izposodijo na leto nad 200.000 knjig. Z njimi sodeluje tudi deželna Joanejska knjižnica.

Važnost ljudskih knjižnic za svoje pomembne namene pa je izpoznala tudi „Südmärk“, ki ustanavlja zlasti po obmejnih krajih leto za letom nove knjižnice. Osrečila je z njimi že Celje, Marenberg, Cmurek, Radgono, Brežice, Ljutomer, Slov. Gradec, Trbiž, Volšperk, Maribor in druge kraje. Po Slovenskih goricah pa snuje zlasti kmetijske knjižnice. Število vseh Südmärkinih

knjižnic znaša 63 stalnih z 71.000 zvezki in mnogo potujočih.

Izmed vseh ljudskih knjižnic v Avstriji je najkrasnejša v mestecu Zwittau. Ustanovil jo je Ottendolfer, ki je sedaj lastnik new-jorške „Staatszeitung“. Zgradil je leta 1902. krasno poslopje za 400.000 kron. Knjižnica

šteje krog 15.000 zvezkov in je odprta vsak dan po 10 ur, osnovala je tudi že po kmetih 16 potujočih knjižnic.

Ker je vprašanje ljudskih knjižnic zlasti tudi za Slovence akutno, izpregovorim natančneje o organizaciji in pomenu ljudskih knjižnic v prihodnjem članku. (DALJE.)

GRIŠA :

ROMANČICA.

Venec je pletla deklica,
deklica črnih oči,
vmes je pesmice pela,
pesmice mladih dni :

„Krasni, nedolžni moj venček,
kmalu boš dokončan,
kmalu na okence moje
potrkal poročni bo dan.

To se bo solnce smejalo,
to bo moj ženin vesel,
ko se bo v kodrih črnih,
venček srebrni blestel!“...

Pela je deklica pesem,
slišal jo ženin je mlad,
rad bi se malo pošalil,
malo poplašil jo rad :

„To se bo solnce smejalo,
to se bo ženin smejal —
venec bo venel na steni —
ženin bo z drugo kramljaj!“...

Nehala plesti je venec
deklica črnih oči,
nehala peti je pesmi
mladih, veselih dni ...

Venec je dala na steno,
ni ga več pletla nikdar —
čakal zaman jo je ženin,
čakal zaman jo altar ...

